

บทที่ 8

หลักการและวิธีการสอนประวัติศาสตร์

แนวความคิดเกี่ยวกับการสอนทั่วไป

โดยเหตุที่การสอน (Teaching) เป็นกระบวนการทางวิชาการ (Academic Process) ที่มีบทบาทและความสำคัญยิ่งในการให้การศึกษาแก่เด็กเพราะอันที่จริงการสอนก็คือการจัดการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่มี มีคุณค่า มีความถูกต้อง เหมาะสม และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตในสังคมได้ ดังนั้นเมื่อตระหนักในความจริงข้อนี้มีหน้าที่ให้การศึกษา ซึ่งได้แก่ผู้บริหารการศึกษาคณาจารย์ และบุคลากรอื่น ๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ “ครูอาจารย์ผู้สอน” (Teacher or Instructor) จำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจในหลักการ (Principles) วิธีการ (Methods) และเทคนิค (Technique) เกี่ยวกับการสอนอย่างถ่องแท้ แต่การที่จะรู้จักเลือกหรือนำมาใช้ได้ดีหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่สำคัญในตัวผู้สอน ซึ่งได้แก่การมีความรู้ (Knowledge) การมีทักษะ (Skill) และการมีความสามารถ (Ability) กระบวนการเรียนการสอน (Instructional Process) ที่ครูเป็นผู้วางแผน (Planning) โดยอาศัยทฤษฎี กฎเกณฑ์และหลักการต่าง ๆ ดังที่ได้อธิบายมาตามลำดับในบทก่อนและรวมทั้งที่จะได้กล่าวในบทต่อไป เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินการสอน จึงจะบรรลุเป้าประสงค์ทางการศึกษาในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามจุดประสงค์ของหลักสูตร (Goal of Curriculum) จุดประสงค์ของแต่ละวิชา (Aims of Subjects) และที่สำคัญก็คือให้ได้ผลสมบูรณ์ตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectivity) ที่ครูและนักเรียนได้ร่วมกันกำหนดไว้เป็นเบื้องต้น ต่อสภาพการตั้งกล่าวนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าครูและนักเรียนเป็นผู้ประสบความสำเร็จ (Achievement) ร่วมกันอย่างแท้จริง

หลักการสอนตามแนวคิดของนักการศึกษาตะวันตก

1. หลักการสอนตามแนวคิดของเซอร์เบิร์ท สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) แยกเป็นหลักการได้ 6 ประการคือ

1.1 สอนจากสิ่งที่รู้ ไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ หมายถึงการที่ครูจัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยมุ่งให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้เดิมเป็นรากฐานในการแสวงหาความรู้ใหม่

1.2 สอนจากสิ่งที่เข้าใจได้ง่าย ไปหาสิ่งที่เข้าใจได้โดยยาก หมายถึงการจัดลำดับแห่งประสบการณ์โดยคำนึงถึงวุฒิภาวะ (Maturity) โดยจัดจากสิ่งที่ผู้เรียนสามารถสังเกตเห็น ได้ชัดเจนและทำความเข้าใจได้โดยง่าย แล้วจึงค่อย ๆ ยากและสลับซับซ้อนขึ้นตามลำดับ

1.3 สอนจากสิ่งที่มีความจริงไปหาสิ่งที่ไม่มีตัวตน หมายถึงการจัดประสบการณ์ที่เริ่มจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม (Concrete) ที่ผู้เรียนสามารถสังเกตเห็นหรือระลึกถึงรูปทรงได้ โดยง่าย ไปหาสิ่งที่ไม่มีนามธรรม (Abstracts) ซึ่งผู้เรียนเข้าใจได้โดยยาก สำหรับตัวอย่างการสอนประวัติศาสตร์ โดยอาศัยหลักการนี้ก็ได้แก่การสอนเรื่องการปกครองประชาธิปไตยแบบมีรัฐธรรมนูญ การที่ครูจะสอนให้ผู้เรียนเพื่อในหลักการและกติกาประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมจำเป็นต้องอาศัยตัวอย่างมาก ดังนั้นในทางที่ถูกต้องควรจะเริ่มสอนโดยอาศัยรัฐธรรมนูญ (Constitution) ซึ่งประกอบด้วย ตัวเอกสาร และสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องความในรัฐธรรมนูญเป็นสื่อการสอนในลักษณะเป็นวัตถุธรรมเห็นและเรียนได้ง่าย นำทางการพิจารณาและวิเคราะห์หาแนวทาง หลักการและกติกาประชาธิปไตยตามลำดับผู้เรียนจึงจะสามารถเรียนรู้ได้ง่ายกว่าแต่ได้ผลดีกว่าเป็นต้น

1.4 สอนจากประสบการณ์ตรงของผู้เรียน ไปหาหลักการหรือเหตุผล หมายถึงการที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่เริ่มจากสิ่งที่มีกระทำหรือประสบมาด้วยตนเองแล้ว จึงค่อย ๆ ใช้การแสวงหาความรู้และเหตุผลจนสามารถเข้าใจหลักการหรือเหตุผลได้

1.5 สอนจากเนื้อหาที่ง่ายไปหาเนื้อหาที่ยาก หมายถึงการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนจากบทเรียนที่เข้าใจได้โดยง่าย ไปสู่บทเรียนที่เข้าใจได้โดยยากกว่าตามลำดับวิธีการนี้จะทำให้กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนและมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันโดยตลอด

1.6 สอนจากสิ่งที่ไม่แน่นอนไปหาสิ่งที่แน่นอน หมายถึงการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยวิธีการลองผิดลองถูก (Trial and Error) โดยลงมือประกอบกิจกรรมหลาย ๆ วิธีจนกระทั่งสามารถค้นหาวิธีที่ดีที่สุดและสะดวกที่สุดแล้วจึงสรุปเป็นผลด้วยตนเอง

2. หลักการสอนตามแนวคิดของ ที เรมอนท์ (T. Remont) ซึ่งได้ให้หลักการไว้เป็น 9 ประการ คือ

2.1 สอนจากวิธีวิเคราะห์ไปหาวิธีสังเคราะห์ หมายถึงการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ได้เรียนรู้ รายละเอียดหรือส่วนปลีกย่อยจนเกิดความเข้าใจแล้วจึงนำมาสรุปรวมเป็นหลักการหรือความคิดรวบยอด (Concept) ในภายหลัง

2.2 สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม เป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ด้วยการสัมผัสกับวัตถุอุปกรณ์ ประกอบการเรียนรู้ในเบื้องต้น หลังจากนั้นจึงขยายไปสู่การเรียนรู้ประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมซึ่งผู้เรียนจำต้องฝึกหัดใช้จินตภาพ (Imagination) ประกอบการเรียนรู้จึงจะได้ผล

2.3 สอนจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้ หมายถึงการจัดประสบการณ์ โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียนเป็นพื้นฐานในการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ เป็นผลทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เพิ่มขึ้นตามลำดับ ทั้งสามารถเรียนรู้ได้ด้วยความมั่นใจ เกิดเป็นความเข้าใจอย่างดีในการเรียนทุกครั้ง

2.4 สอนจากสิ่งธรรมดาสามัญไปหาสิ่งสลับซับซ้อน หมายถึงการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากสิ่งที่เข้าใจได้ง่าย ไปสู่สิ่งที่มีความสลับซับซ้อนและเข้าใจได้โดยยาก ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เรียนเกิดความสับสน ซึ่งถ้าประสบอุปสรรคดังกล่าวบ่อยครั้งก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเรียนรู้

2.5 สอนให้เป็นไปตามธรรมชาติ หมายถึงการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน โดยอาศัยหลักการทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่พัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งทางกายและสติปัญญา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียน ได้เจริญงอกงามพอเหมาะกับวุฒิภาวะของตน

2.6 สอนโดยใช้เหตุผลให้พอเหมาะกับสภาพจิตใจของผู้เรียน หมายถึงการจัดประสบการณ์โดยคำนึงถึงพัฒนาการทางจิตใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้โดยยึดหลักว่าการใช้เหตุผลและกฎเกณฑ์กับผู้เรียนที่มีสภาพจิตใจที่ยังไม่เหมาะสมที่จะเรียนรู้ การเรียนรู้อย่างไม่เกิดผลดี

2.7 สอนจากสิ่งเฉพาะไปหาสิ่งทั่วไป หมายถึงการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากรายละเอียดในสิ่งป็นที่เกี่ยวข้องก่อนแล้วจึงสรุปรวมเป็นหลักเกณฑ์ในภายหลัง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการสอนโดยใช้วิธีอุปมาน

2.8 สอนจากสิ่งที่ไม่แน่นอนไปหาสิ่งที่แน่นอน หมายถึงการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดประมาณการประกอบเหตุผล แล้วจึงนำผลมาสรุปเป็นหลักเกณฑ์ในภายหลัง

2.9 สอนจากสิ่งที่ได้พบเห็นไปหาสิ่งที่เป็นเหตุเป็นผล หมายถึงการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งที่เห็นสาเหตุไปสู่การเกิดผล หลักการนี้เป็นการสร้าง Concept ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ว่า “ผลย่อมเกิดมาจากเหตุ” เสมอ

3. หลักการสอนตามแนวคิดของเพอร์ซิวัล เรน (Percival Wren) มีหลักการแบ่งเป็น 10 ประการ คือ

3.1 สอนให้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของผู้เรียน

3.2 สอนให้ผู้เรียนรู้จักใช้การสังเกต

3.3 สอนให้ผู้เรียนรู้จักใช้เหตุผลในการทำความเข้าใจบทเรียน

3.4 สอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำ (Learning by doing)

3.5 สอนจากสิ่งที่ผู้เรียนรู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้

3.6 สอนให้ผู้เรียนเรียนจากสิ่งที่ป็นรูปธรรม (Concrete) ไปหาสิ่งที่ป็นนามธรรม (Abstract)

3.7 สอนโดยวิธีอุปมาน (Inductive Method)

3.8 สอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยความสนุกสนานน่าพึงพอใจ

3.9 สอนโดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

3.10 สอนให้เป็นไปตามธรรมชาติ

หลักการสอนทั่วไป

หลักการสอนทั่วไปที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่อาศัยแนวทางที่นักการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้เสนอแนวความคิดเอาไว้ โดยแต่เดิมนั้นจะอิงหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ

1. **หลักเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอน** (หมายถึงอาคารเรียนและห้องเรียน และสภาพของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ข. หลักสูตรและแบบเรียนและอุปกรณ์การสอน)

2. **หลักปรัชญาการศึกษา** (ในการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์จะต้องคำนึงถึงปรัชญาประวัติศาสตร์ (Philosophy of History) ด้วย)

3. **ทฤษฎีและหลักการทางจิตวิทยา**

แต่สำหรับในปัจจุบันจะต้องอิงหลักการที่สำคัญเป็นประการที่ 4 **คือหลักการเกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา** (Educational Innovation and Technology) ในที่นี้หมายถึงแนวปฏิบัติทางการศึกษาแผนใหม่ที่มีหลักการนำวิธีการใหม่ ๆ เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ใหม่ ซึ่งเป็น การนำเอาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) เข้ามาใช้ซึ่งจะได้ประมวลหลักการเข้าไว้ด้วยกันดังต่อไปนี้

1. สอนให้ผ่านประสบการณ์ (Experience) ของผู้เรียน
2. สอนโดยคำนึงความสามารถ (Ability) ของผู้เรียน
3. สรุปลงโดยยึดหลักการให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by doing)
4. สอนจากสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ (Interest) ไปสู่เนื้อหาในบทเรียน
5. สอนโดยเริ่มจากปัญหา (Problem) เพื่อเร้าให้ผู้เรียนสนใจ มีความต้องการจะแก้ปัญหาและติดตามบทเรียนเพื่อให้รู้คำตอบหรือข้อเท็จจริง ซึ่งก็คือเนื้อหาในบทเรียนนั่นเอง
6. สอนตามหลักการทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่การคำนึงถึงธรรมชาติ, พหุเนกาการ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และการเรียนของผู้เรียน
7. สอนจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมและไปสู่สิ่งที่เป็นนามธรรม
8. สอนให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ (Achievement) เป็นขั้น ๆ
9. สอนโดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ (Activities) ให้แก่ผู้เรียน
10. สอนโดยให้ผู้เรียนทราบจุดประสงค์ (Objective) ในการเรียนการสอนแต่ละวิชาหรือแต่ละเรื่องล่วงหน้า
11. สอนโดยยึดหลักให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันในสังคม
12. สอนโดยยึดหลักให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกระบวนการเรียนการสอนให้มากที่สุด
13. สอนโดยการจัดกลุ่มการเรียน (Team Learning)
14. สอนจากสิ่งง่ายไปหาสิ่งที่ยากตามลำดับ

15. สอนให้ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
16. สอนโดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการวัดผลการเรียนด้วยตนเอง
17. สอนโดยวิธีให้ข้อเสนอแนะและเร้าให้ผู้เรียนรู้จักใช้การสังเกต (Observation) การค้นคว้า หาเหตุผล (Reason) และสรุปการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Reason)
18. สอนโดยวิธีวิทยาศาสตร์ (Scientific Method)
19. สอนให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดี, เหมาะสมและเป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและสังคม
20. สอนโดยฝึกหลักกติกาประชาธิปไตย (Democratic Rules)
21. สอนโดยใช้อุปกรณ์ (Audio-Visual Aid)
- 22. สอนโดยยึดหลักให้ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ ไปใช้ ได้ผลในทางปฏิบัติ อย่างจริงจัง (Practical Application)
23. สอนโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูป (Programmed Instruction)
24. สอนให้เชื่อมโยงกับสัมพันธ์ระหว่างวิชา (Interdisciplinary links)
25. สอนโดยใช้เครื่องช่วยสอน (Teaching Machine)
- 2.6 สอนโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction)
- 2.7 สอนโดยยึดหลักการเรียนการสอนแบบเอกัตบุคคล (Individualized Learning and Instruction)
28. สอนโดยยึดหลักการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) และการทดสอบหลังเรียน (Post-test)
29. สอนโดยยึดหลักให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objective)
30. สอนโดยใช้ชุดการสอน (Instructional Package)

หลักการสอนประวัติศาสตร์

ก. หลักการทั่วไป

1. ครูประวัติศาสตร์ควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของการเรียนการสอน (Form of Instruction) เท่าที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน มี 2 แบบ
  - 1.1 แบบถ่ายทอดความรู้ความคิดและประสบการณ์จากตำราให้แก่ผู้เรียนโดยผ่านทางผู้สอน ซึ่งการเรียนในลักษณะนี้ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับ (Passive) เอาความรู้

และประสบการณ์จากผู้สอนทางเดียว ไม่มีโอกาสและไม่ได้เรียนรู้วิธีแสวงหาประสบการณ์อื่นที่ นอกเหนือไปจากประสบการณ์ความรู้ที่ผู้สอนได้คัดเลือกแล้วว่าดีและเหมาะสมมาให้ ระบบ การเรียนการสอนแบบนี้ในทางการศึกษาเรียกว่า “Teacher Centred” หรือ “Subject- matter Centred” สำหรับขั้นตอนของการสอนโดยอาศัย ครูหรือเนื้อหาตำราเป็นหลักโดย ลำดับจากง่ายไปหายาก มีดังนี้คือ

- (1) กำหนดให้ผู้เรียนไปอ่านและท่องจำมาตอบ
- (2) กำหนดให้ผู้เรียนไปอ่านแล้วมาถามสิ่งที่สงสัยก่อนตอบคำถามของครู
- (3) กำหนดให้ผู้เรียนอ่าน, ย่อ และสรุปสาระสำคัญ แล้วจึงนำผลมาเสนอ (Presentation) วิจารณ์ (Review) หรืออภิปราย (Discussion) และหลังจากที่ครูแสดงคำติชม (Comment) และอธิบายขยายความ เพิ่มเติมแล้วก็เปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามปัญหาหรือข้อสงสัยเพื่อนำไป แก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อสรุป
- (4) กำหนดให้ผู้เรียนค้นหาคำความรู้ (Assignment) โดยอาศัยเนื้อหาจาก ตำราเป็นหลัก
- (5) กำหนดให้ผู้เรียนเขียนเนื้อหาขึ้นใหม่ (Reconstruct) โดยอาศัยเนื้อหา จากตำราเป็นหลัก อาจค้นคว้าเนื้อหาหรือข่าวสารอื่นมาเพิ่มเติม

1.2 แบบผู้เรียนแสวงหาประสบการณ์ความรู้จากการลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by doing) โดยมีครูเป็นผู้ช่วยให้แนวทางหรือการแนะนำ (Guideline and Suggestion) ซึ่งผู้เรียนจะต้องฝึกดำเนินการเองทั้งในขั้นวางแผน (Planning) และขั้น ปฏิบัติการ (Practicing) และขั้นสรุป (Conclusion) เพื่อประมวลความรู้เข้าด้วยกันอย่างมี ระเบียบเกิดเป็นประสบการณ์ (Experience) และพร้อมที่จะนำไปใช้ (Application) ต่อไป ระบบการเรียนการสอนแบบนี้ในทางการศึกษา เรียกว่า “Child Centred” ปัจจุบันมีความสำคัญเพราะเป็นหลักการที่ดีเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในต่างประเทศ ซึ่ง ประเทศไทยเองก็พยายามที่จะก้าวล่วงจากระบบการเรียนแบบแรกให้มาเป็นรูปแบบที่ 2 ใน สถาบันการศึกษา ส่วนที่ใช้อยู่แล้วก็ได้มีความพยายามที่จะดำเนินการให้ได้ผลอย่างจริงจัง

สำหรับแนวในการดำเนินการสอนแบบนี้ ครูประวัติศาสตร์อาจพิจารณาหลักการ และแนวทางต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- (1) ยึดหลักการว่าผู้เรียนเป็นบุคคลสำคัญที่สุด ส่วนตัวครู, สภาพการณ์ทาง การเรียนการสอน ได้แก่ โรงเรียน, อาคารเรียน, หลักสูตร วิธีการสอน เทคนิคและ

อุปกรณ์ เป็นแต่เพียงสื่อการเรียนการสอน (Instructional Media and Materials) เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนรู้ประสบการณ์อย่างดีที่สุด

(2) ส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกการวางแผนเป็นขั้น ๆ ตั้งแต่การกำหนดจุดประสงค์, การประกอบกิจกรรมการสรุปและประเมินผลได้ด้วยตนเอง

(3) ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ให้แก่ผู้เรียน

(4) ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณค่าและประโยชน์หรือสิ่งที่จะเรียนต่าง ๆ เพื่อผู้เรียนจะได้แนวความคิดและมองเห็นแนวทางที่จะนำประสบการณ์การเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจให้เรียนรู้ประสบการณ์ด้วยความสนใจและตั้งใจเรียน ดังนั้นผลการเรียนย่อมได้ผลดี

(5) พยายามส่งเสริมและช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะและทัศนคติที่ดีโดยตลอดเวลาและสม่ำเสมอ

(6) ใช้หลักการทางจิตวิทยา เร้า (Stimulus) ให้ผู้เรียนมีความสนใจและความตั้งใจที่จะเรียนรู้ประสบการณ์อย่างจริงจัง

(7) ส่งเสริมและเร้าให้ผู้เรียน ๆ ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) และวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) ซึ่งได้แก่การใช้ความสังเกต การค้นคว้าหาเหตุผล การพิจารณา การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินค่า

(8) ครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดีทั้งในความคิด หลักการ และทางการปฏิบัติ

(9) ครูใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอนหลาย ๆ แบบ เพื่อเร้าความสนใจผู้เรียนไม่ให้เกิดการเบื่อหน่าย และท้อแท้ต่อการประกอบกิจกรรม

(10) ครูจัดและเสนอแนะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี น่าสนใจ และมีประโยชน์แก่ผู้เรียนโดยสม่ำเสมอ

2. ครูประวัติศาสตร์ควรจะต้องรู้หลักเกณฑ์การสอนในโรงเรียนมัธยม ซึ่งมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 สอนให้ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและจุดประสงค์ของแต่ละวิชา

2.2 สอนโดยการให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำ (by doing) ได้แก่การประกอบกิจกรรม (Activities) ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อเกิดประสบการณ์ความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง

2.3 สอนให้เรียนรู้จักนำความสามารถไปใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตในสังคม และเพื่อการพัฒนาต่อไป

3. ครูประวัติศาสตร์ควรจะต้องรู้หลักการสอนที่มีความมีลักษณะหรือองค์ประกอบที่สำคัญอะไรบ้าง ในเรื่องนศาสตราจารย์ ซี. มอร์ตัน ชิปเลย์ (Prof. C. Morton Shipley) ใ้ให้หลักไว้ดังนี้¹

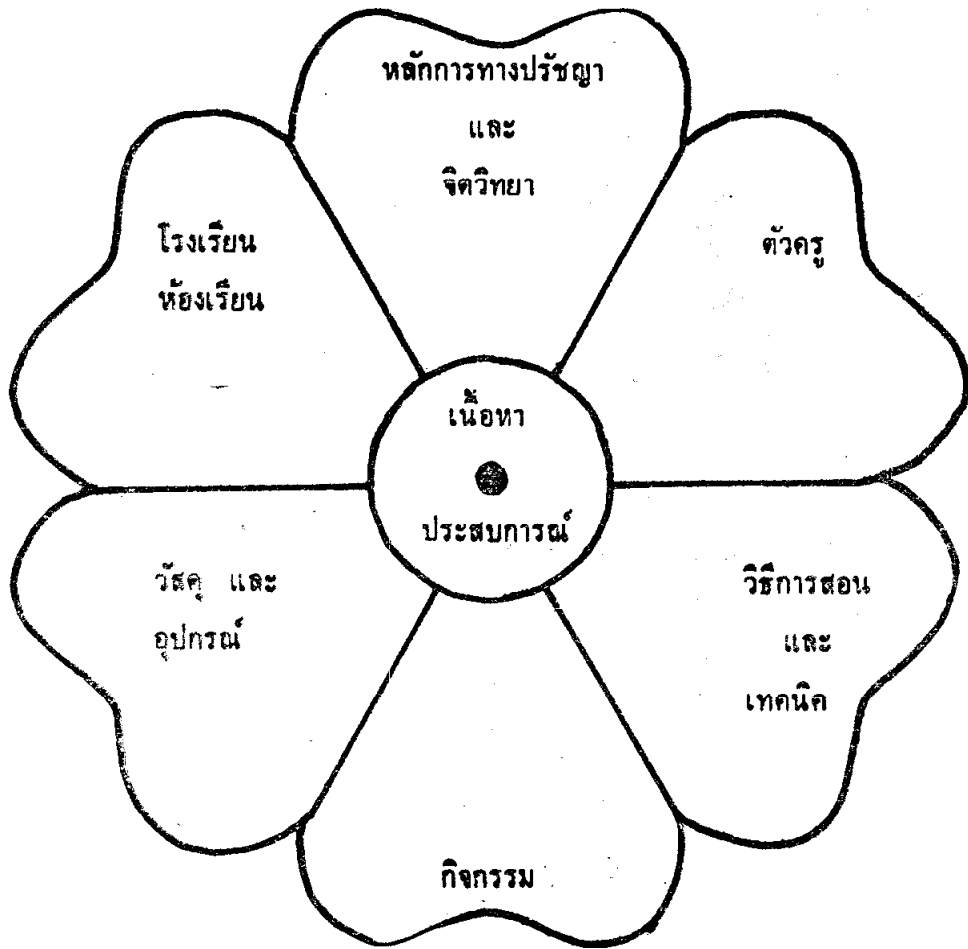
1. ผู้เรียนเรียนด้วยความกระตือรือร้น (Active Learning) และเป็นฝ่ายกระทำกิจกรรม
  2. มีการใช้วิธีการและเทคนิคหลาย ๆ แบบผสมผสานกัน
  3. มีการจูงใจผู้เรียนให้สนใจและตั้งใจเรียน
  4. ได้ผลตามจุดประสงค์ของหลักสูตร
  5. มีการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
  6. มีการวางแผนการสอนล่วงหน้า
  7. มีการให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เรียนใ้รู้จักใช้ความสามารถแก้ปัญหาหรือดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง
  8. มีการสนับสนุนและให้กำลังใจแก่ผู้เรียน
  9. มีการสอนซ่อมเสริม
  10. มีบรรยากาศการเรียนการสอนเป็นประชาธิปไตย
  11. มีการเร้าผู้เรียนให้ประกอบกิจกรรมการเรียนรู้โดยสม่ำเสมอ
  12. ยึดหลักบูรณาการ (Integration) ในการเรียนการสอน
  13. มีการจัดสภาพการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับชีวิตจริง
  14. มีความเป็นอิสระในทางวิชาการและการเรียนรู้
4. ครูประวัติศาสตร์ควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและรักที่จะวางแผนการสอน (Teaching plan) ก่อนทำการสอนจริง (ขอให้ดูแผนภูมิแสดงโครงสร้างของแผนการสอนและสื่อการสอน สำหรับตัวอย่างแผนการสอนใ้กล่าวไว้ในบทที่ 10)

---

¹ C. Morton Shipley, Prof Dr. *Anthesis of Teaching Methods*, (McGraw-Hill, Ryerson Limited, 1972), pp. 15-22

ชั้นที่	หลักการ	เหตุผล/เครื่องมือ	กระบวนการที่สำคัญ	หมายเหตุ
1. 2. 3. 4.	สอนอะไร (What) สอนทำไม (Why) สอนอย่างไร (How) สอนแล้วได้ผลอย่างไร (Effect)	: สอนมโนทัศน์ : สอนเพื่อจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม : สอนโดยใช้สื่อการสอน 3.1 โรงเรียนและห้องเรียน (สภาพ การณ์และบรรยากาศการเรียน) 3.2 หลักการทางปรัชญาและจิตวิทยา 3.3 หลักการเนื้อหา 3.4 ตัวครู 3.5 วิธีการสอน และ เทคนิค 3.6 กิจกรรม 3.7 อุปกรณ์ : รู้โดยการประเมินผล	1. วิชา (Subject) 2. หัวเรื่อง (Topic) 3. หัวเรื่องย่อย (Sub Topic) 4. มโนทัศน์/หลักการ (Concept/Principle) 5. จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectivity) 6. เนื้อหาและประสบการณ์ (Content & Experience) 7. วิธีสอนและเทคนิค (Method & Technique) 8. กิจกรรมการเรียน (Ins. Activities) 9. วัสดุ-อุปกรณ์ (A.V. Aids) 10. การประเมินผล (Evaluating)	

แผนภูมิแสดงโครงสร้างของสื่อการสอน

คือ ฝึกปฏิบัติ + หลักการ เป็นแก่นแท้หรือหลักของเนื้อหาและประสบการณ์

ข. หลักการสอนเบื้องต้น

1. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนโดยใช้หลักการที่มีความยากง่ายแตกต่างกันระหว่างชั้นมัธยมตอนต้นและตอนปลาย กล่าวคือ

1.1 การสอนประวัติศาสตร์ในชั้นมัธยมตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-4 หรือ ป. 7. มศ. 1-3 เดิม) ครูควรยึดหลักการสอนให้ผู้เรียนรู้จักใช้เหตุผลเลือกจำและทำความเข้าใจเรื่องราว เหตุการณ์ และความสำคัญของข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้โดยอาศัยการพิจารณา การสังเกตอย่างถี่ถ้วนรอบคอบมีเหตุผลเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้และทำความเข้าใจ ในชั้นนี้อาจฝึกให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการเปรียบเทียบและการวิเคราะห์ในขั้นพื้นฐานหรือเบื้องต้นได้

1.2 การสอนประวัติศาสตร์ในชั้นมัธยมตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5-6 หรือ มศ. 4-5 เดิม) ครูควรยึดหลักการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการคิดและคิดให้เป็น ซึ่งหมายถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) รู้จักการวิเคราะห์ และสรุปเหตุผล และผลสะท้อนของเหตุการณ์และเรื่องราวตลอดจนการรู้จักเปรียบเทียบ สังเคราะห์และประเมินค่าข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ทั้งในชั้นเบื้องต้นและสูงกว่านั้น รวมทั้งรู้จักวิธีการวิทยาศาสตร์และประวัติศาสตร์และรักที่จะใช้ช่วยการค้นหาคำความรู้เพิ่มเติมจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์สำคัญคือการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้กับตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ (การจัดเนื้อหาต้องเริ่มจากมโนทัศน์ (Concepts) ซึ่งเป็นแก่นแท้ของเนื้อหาแต่ละเรื่อง หรือแต่ละหัวข้อและจึงนำรายละเอียดของประสบการณ์ที่ต้องการให้ผู้เรียนรู้จักเกิดการเรียนรู้มาครอบคลุมหรือเป็นส่วนประกอบ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ จึงจะได้สื่อการสอน (Instructional Media) ไว้เป็นเครื่องมือในการสอน ให้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรให้สัมพันธ์กับวิชาในแขนงสังคมศึกษา (Social Studies) ซึ่งได้แก่วิชาหน้าที่พลเมือง ศิลปกรรมและวิชาภูมิศาสตร์ และควรให้สัมพันธ์กับวิชาในแขนงวิชาสังคมศาสตร์ (Social Science) เช่น วิชารัฐศาสตร์, เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยา รวมทั้ง

วิชาในสาขาอื่น ๆ ได้แก่ วิชาภาษา ศิลป วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามแนวความคิดในส่วนที่เกี่ยวกับหลักบูรณาการ (Integration) ทางการศึกษา
นั่นเอง

3. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนโดยการกำหนดงาน (Assignment) ให้ผู้เรียนได้
ทำการศึกษากันคว่ำและประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์สำคัญได้แก่

3.1 ส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรักการอ่าน

3.2 เป็นการฝึกผู้เรียนให้รู้จักมีความรับผิดชอบการทำงานที่ได้รับมอบหมาย

3.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้ระเบียบวิธีการค้นคว้าหาความรู้

3.4 เป็นการส่งเสริมและฝึกให้ผู้เรียนรู้จักวางแผนงาน (planning) ก่อน
ปฏิบัติงานเพื่อให้ได้ผลดี

3.5 เป็นการส่งเสริมและฝึกให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและรักที่จะนำวิธีการทาง
วิทยาศาสตร์ (Scientific Method) และวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method)
ไปใช้ในการค้นคว้าวิเคราะห์, สรุป และนำเสนอ เป็นต้น

3.6 เป็นการส่งเสริมและฝึกผู้เรียนให้รู้จักวิธีและกล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้อง
สมควรและอย่างมีเหตุผล เช่น การพูด การอภิปราย การสัมมนาเกี่ยวกับรายละเอียดของ
งานที่ได้รับมอบหมายให้ทำ ในรูปของการนำเสนอข้อมูล (Presentation)

ซึ่งประสบการณ์ที่ใกล้ไกลและอื่น ๆ จึงเป็นประโยชน์สำหรับผู้เรียนอย่างมากใน
ขั้นของการนำไปใช้ (Application) ทั้งในขณะนั้นและหลังจากนั้น

4. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนโดยการจัดสถานการณ์จำลอง (Simulation) ซึ่งจะ
ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยวิธีการแสดงออก (Expression) ในหลาย ๆ แบบซึ่งมีความเกี่ยว
พันและส่งผลให้ผู้เรียน ได้รับประสบการณ์ทั้งสิ้น วิธีเหล่านี้ได้แก่การแสดงบทบาทสมมติ
(Role playing) การฝึกหัดตัดสินใจ (Decision Making) การประชุมการศึกษาเป็นราย
เรื่องรายกรณี (Case Study) และการแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นต้น

5. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนโดยวิธีการไปทัศนศึกษาออกสถานที่ (Field-Trip
Method) ซึ่งเป็นแนวทางทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับประสบการณ์ตรง (Direct Experience)
ซึ่งได้แก่ภูมิประเทศ สภาพการณ์ต่าง ๆ สถานที่ โบราณวัตถุ วัสดุสัญลักษณ์ คำบอกเล่า

(hearsay) และคำบรรยายประกอบความรู้ความคิดของผู้อื่นซึ่งเหล่านั้นแต่เป็นขอมูลและข้อเท็จจริง (Facts) ซึ่งมีส่วนสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้อย่างกว้างขวางให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี สถานที่จะจัดไปทัศนศึกษาได้แก่ เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ, พระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, โบราณสถาน จังหวัดสุโขทัย สำหรับในกรุงเทพมหานครได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย เป็นต้น

ค. หลักการสอนวิธีสำคัญ

1. สอนให้เด็กรู้วิธีการเรียนรู้ว่าจะเรียนได้อย่างไร (Learn how to learn) โดยเหตุที่สภาพการณ์สิ่งแวดล้อมของสังคมมนุษย์ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมากทั้งในส่วนที่เป็นนามธรรม (Abstract) ได้แก่ความคิด ความรู้สึก และความหวังตลอดจนค่านิยมและอุดมการณ์ของมนุษย์และส่วนที่เป็นวัตถุธรรม (Concrete) ซึ่งเห็นได้จากการมีสิ่งเกิดใหม่หรือที่เรียกว่า นวัตกรรมและเทคโนโลยี (Innovation & Technology) ซึ่งเป็นผลของความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และมนุษย์รู้จักนำวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) เข้ามามีส่วนในการเรียนการสอนและการศึกษาเป็นส่วนรวมมีการนำเครื่องมือใหม่ๆ มาใช้ได้แก่ Projector, Video-tape, Cassete, Overhead, Televisions Teaching Machine และ Programmed Instruction ฯลฯ ส่วนวิธีการใหม่ๆ ได้แก่ Unit Teaching Team Teaching, Inquiry Method และ Simulation ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดเป็นประสบการณ์ที่เด็กพบการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและตลอดเวลา ดังนั้น “นักเรียนควรจะได้รับการสอนให้รู้จักสังเกตแนวความคิดเก่าๆ และให้รู้ว่าจะทำอะไรมาแทนอย่างไร และเมื่อไร พยายามๆ ว่าเด็กจะต้องรู้ว่าจะเรียนรู้ได้อย่างไรด้วย (They must learn how to learn) การสอนเด็กให้รู้ว่าจะเรียนอย่างไร จะไม่ควรเรียนอะไร หรือจะเรียนใหม่อย่างไร จะรวมหมวดหมู่ความรู้ได้อย่างไร เรียนการเปลี่ยนแปลงหัวข้อเรื่องต่างๆ เมื่อเกิดความจำเป็น จะมองเห็นปัญหาต่างๆ ด้วยวิธีใหม่ได้อย่างไร และจะสอนตนเองให้ได้อย่างไร (how to teach himself)”¹² ดังนั้เท่า

¹² วิจิตร สนิทวิ ฆศ. ดร. “ตัวอย่างเรื่องนวัตกรรม การสอน การวัดผล และอุปกรณ์การสอน” นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการศึกษา, โดยสวัสดิ์ ปุຍุ่ปากม, ฆศ. (กรุงเทพมหานคร สุนทรภัก์การพิมพ์ 2517)

กับความพยายามที่จะสอนเด็กให้รู้แนวทางไปสู่การค้นพบความรู้ใหม่ (Mean to Discovery knowledge) ด้วยตนเองโดยอาศัย

การใช้ : ปัญญา/ แนวทางหรือหลักการอย่างมีระบบ เพื่อไปสู่การเรียนรู้ (Intelligence) (Systemetic Mean or Principle)

สำหรับแนวทางหรือหลักการอย่างมีระบบที่ควรพิจารณานำมาใช้ได้แก่ Problem Solving Inquiry, Discovery ประกอบเข้ากับการวิเคราะห์การใช้เหตุผล การฝึกให้รู้จักและสามารถตัดสินใจการมีความรับผิดชอบ และการเจรจาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ซึ่งอาจทำได้ โดยการถาม การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการประชุมทางวิชาการ และการสัมมนา เป็นต้น

2. สอนให้เด็กรู้วิธีการค้นหาความรู้ด้วยตนเอง (Self-Knowledge Inquiry) โดยมีครูเป็นผู้ช่วยเหลือชี้แนวทางหรือให้คำแนะนำ ทั้งนี้เพื่อเปลี่ยนจากสภาพการเรียนการสอนแบบเดิม โดยครูผู้สอนเป็นผู้บรรจุความรู้ให้แก่เด็ก (Knowledge is an end in itself) มาเป็นแบบที่ควรใช้ในปัจจุบัน คือ การที่ครูสอนให้เด็กรู้จักค้นหาความรู้ (Knowledge is a mean to an end) ซึ่งอาจทำได้โดยการฝึกหัดและส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการใช้ความพยายามแสวงหาเหตุผลห้คิดและคิดให้เป็น หมายถึงการคิดอย่างมีวิจารณ์ (Critical or Reflective Thinking) หักวิเคราะห์ เปรียบเทียบ สังเคราะห์ และประเมินค่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจ (Understanding) ในการเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเองในที่สุด

3. สอนให้เด็กรู้วิธีการเรียนด้วยการฝึกหัดตัดสินใจอย่างมีระบบ (System of Decision Making for Learning)

ขั้นตอนของการฝึกหัดตัดสินใจเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ตามแนวความคิดของ Shirley Engle มีดังนี้

3.1 สอนให้ผู้เรียนฝึกหัดตีความข้อมูล (Data Interpretation)

3.2 สอนให้ผู้เรียนได้มีการฝึกการตัดสินใจในขั้นกำหนดนโยบายหรือหลักการ สำหรับคงค่าความสำคัญและเหตุผลของการสอนแนว Shirley Engle ได้เสนอไว้ใน “โครงการการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง” ว่าควรจะใช้เรื่องการตัดสินใจ เป็นแก่นกลาง

ของการสอนสังคมศึกษา โดยเหตุผลที่ว่าชีวิตมนุษย์ในทุกแง่มุมขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจ ดังนั้นถ้าฝึกให้ผู้เรียน ได้มีการตัดสินใจอย่างถี่และถูกต้อง ก็จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ ในชีวิตประจำวันได้

4. สอนให้เด็กเรียนรู้ด้วยการฝึกกำหนดมโนทัศน์ (Conceptual Approach)

การฝึกกำหนดมโนทัศน์ (Concept) ให้ผู้เรียนจะได้ผลดีหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับที่ตัวผู้เรียนว่าได้เคยผ่านการใช้ความคิดประกอบเหตุผลในการสร้างจินตนาการในทางประวัติศาสตร์ (Historical Imagination) เพื่อประกอบการเรียนมามากน้อยเพียงใด ผู้เรียนได้ฝึกหัดแสดงความคิด (Idea) และประการสำคัญก็คือผู้เรียนได้ผ่านการใช้ปัญญา (Intelligence) ความสามารถ สังเกต และพิจารณาสิ่งหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และมีวิวัฒนาการในลักษณะของข้อเท็จจริง (Facts) หรือในรูปของหลักการ (Principles) ที่มีเหตุผลเพียงใด แค่นั้น หรือโดยนัยสำคัญทั่วไป (Generalization) แล้วสรุปสาระหรือความจริงในรูป “มโนทัศน์ (Concept) ตามลำดับชั้น ในชีวิตประจำวันและประกอบการเรียนแต่ละวิชา หรือกลุ่มวิชา จนถึงขั้นเกิดการเรียนด้วยความคิดภายใน (Insight) ทั้งในขั้นพื้นฐาน และขั้นที่สูงกว่าหรือไม่เพียงใด สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นแหละที่จะเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้แบบสร้าง Concept โดยทั่วไป ประเภทต่าง ๆ ของ Concept อาจแบ่งได้ดังนี้

4.1 แบบยึดหลักจิตวิทยาหรือตามความเข้าใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของเอกัต

บุคคล (Individuality)

4.2 แบบยึดตามคุณสมบัติเฉพาะของข้อเท็จจริง

4.3 แบบยึดลำดับลักษณะของข้อเท็จจริงจากนามธรรม ไปสู่รูปธรรม

(Abstract to Concrete) หรือจากลำดับลักษณะเฉพาะไปสู่ลักษณะทั่วไป (Specific property to General property)

4.4 แบบยึดตามโครงสร้างของข้อเท็จจริง (Structure of Facts)

4.4.1 มโนทัศน์ที่มีลักษณะเด่น

4.4.2 มโนทัศน์ที่แสดงความสัมพันธ์

4.5 แบบยึดตามหน้าที่ Concept มีหน้าที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์เป็น

2 ประการคือ

4.5.1 เพื่อตอบสนองต่อวัตถุหรือเหตุการณ์

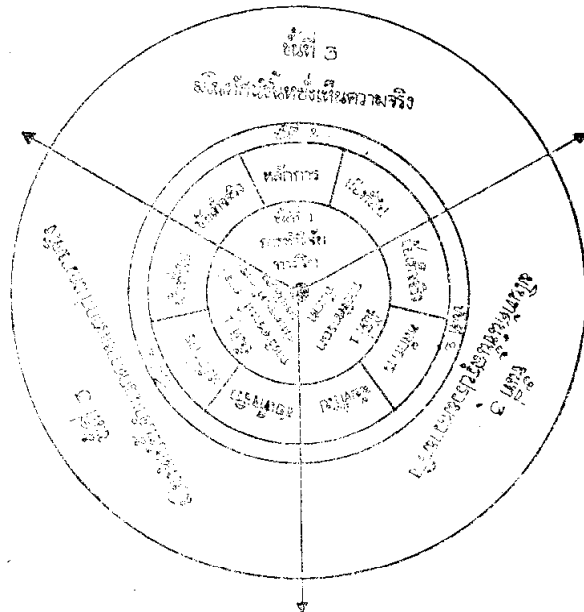
4.5.2 เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างเหตุการณ์และการเกี่ยวข้อง กับวัตถุ หรือพฤติกรรมที่ตามมาของมนุษย์

เช่นมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับค่านิยม, อุดมการณ์ และปรัชญาย่อมมีผลต่อการดำรงอยู่, การเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการของชีวิตมนุษย์

ขั้นตอนของมโนทัศน์ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

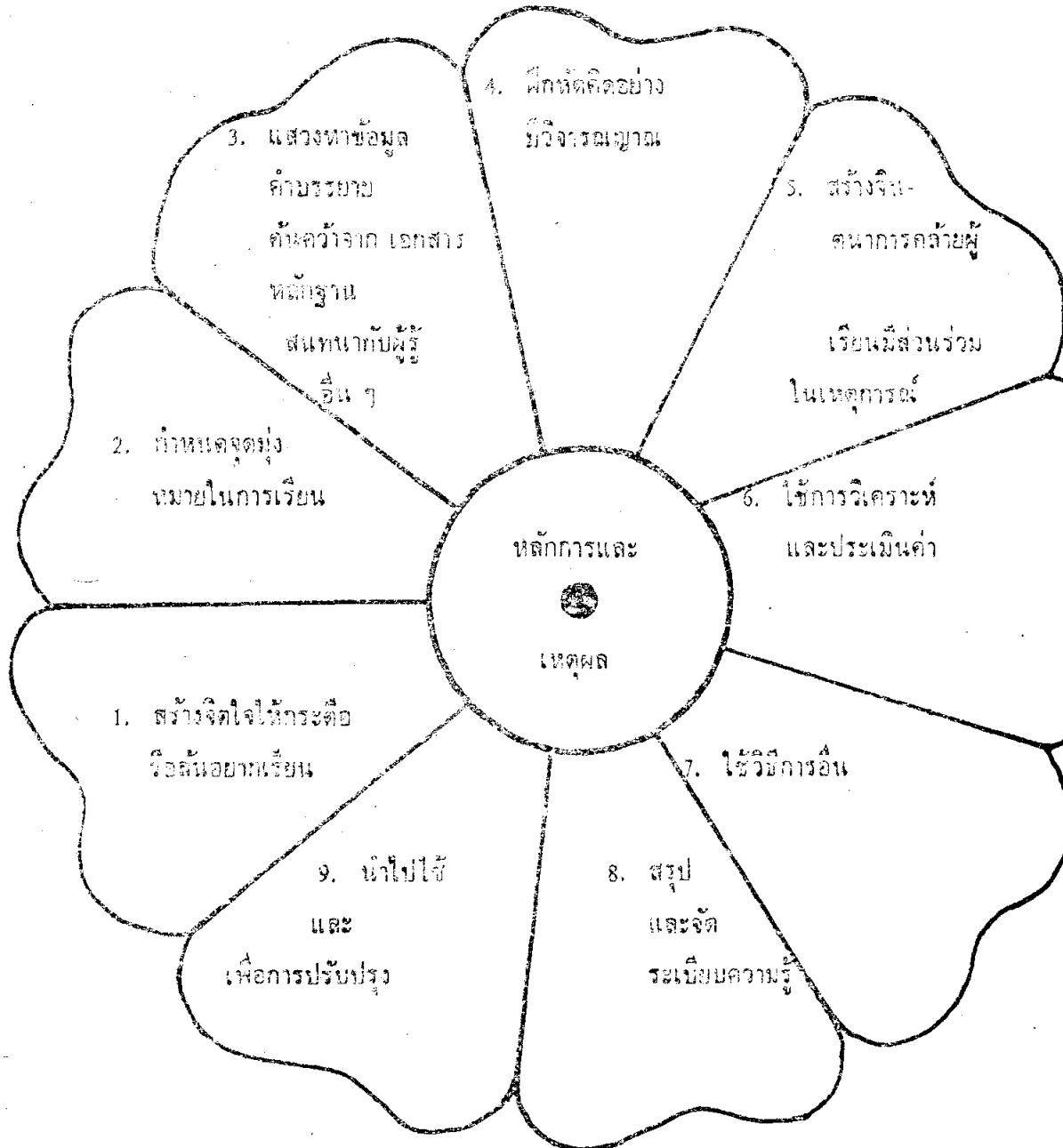
- (1) การสรุปรวมความจริง (Generalization)
- (2) การจำแนกความแตกต่างความจริง (Discrimination)
- (3) การหยั่งเห็นความจริง (Insight)

ทุกขั้นตอนผู้สอนจะต้องใช้ทั้งความรู้และความสามารถฝึกผู้เรียนให้รู้จักใช้ปัญญา ความกึ่อย่างมีลำดับขั้น (Step) หรือเป็นระบบเพื่อให้เกิด Concept อย่างแท้จริง ผู้เรียนจึง จะได้รับประสบการณ์ที่มีทักษะและจะเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่มีคุณค่าหรือคุณประโยชน์ขึ้นได้(ขอ ให้พิจารณาแผนภูมิประกอบ)

= จุดเริ่มต้นคือการใช้ปัญญา

แผนภูมิแสดงโครงสร้างการค้นหาคำรู้ด้วยตนเอง

● = สถิติปัญหาความเฉลียวฉลาดสามารถของผู้เรียนเป็นปัจจัยพื้นฐาน

5. สอนให้เด็กเรียนรู้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนของการสอนแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน คือ

5.1 ขั้นกำหนดและศึกษาขอบเขตของปัญหา (Location of the problem)

จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์อยู่ที่การสังเกต (Observation) เรื่องราว, เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ด้วยอายตนะ (senseorgans) หรือเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์หลังจากนั้นถึงกำหนดข้อคิดที่ไต่จากการสังเกตเป็นปัญหาแล้วจึงทำการศึกษาค้นคว้าขอบเขตของปัญหาเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง โดยละเอียดถี่ถ้วน ซึ่งจะออกมาในรูปของคำถามต่างๆ

5.2 ขั้นตั้งสมมติฐาน (Setting up Hypothesis)

หลังจากที่ทำการวิเคราะห์เพื่อจำแนกประเภทของคำถามเพื่อให้ตรงประเด็นของปัญหาและอยู่ในวิสัยที่จะทำการศึกษาค้นคว้าและทดลอง (Experimentation) ได้ก็มาถึงขั้นเดาคำตอบ (ใช้การคาดคะเนอย่างมีเหตุผล) หรือกำหนดแนวทางที่คาดว่าเป็นไปได้เกี่ยวกับคำตอบขึ้นเป็นสมมติฐาน

5.3 ขั้นรวบรวมข้อมูล (Collection of Data)

เมื่อตั้งสมมติฐานแล้วก็จะถึงขั้นแสวงหาความรู้ความจริงซึ่งทำได้โดยการแสวงหาหลักฐานข้อมูล (Sources) หรือโดยการทดลอง (Experimentation)

5.4 ขั้นทดลองสมมติฐาน (Testing the Hypothesis)

เมื่อผ่านขั้นทำการศึกษาค้นคว้าและทดลองแล้วก็จะดำเนินการ รวบรวมผลเพื่อนำมาทดสอบความถูกต้องของสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้

5.5 ขั้นสรุปเป็นหลักการหรือทฤษฎี

หลังจากที่ทำการพิสูจน์ความถูกต้องของสมมติฐานแล้วว่าเป็นความจริง (Reality) สมมติฐานนั้น ๆ ก็จะได้รับสรุปเป็นหลักการหรือทฤษฎีเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ประโยชน์ของการสอนโดยวิธีการวิทยาศาสตร์

1. เป็นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักใช้ความคิดอย่างมีหลักการและเหตุผล
2. เป็นการฝึกทักษะในด้านต่างๆ ให้แก่ผู้เรียน เช่น การใช้การสังเกต (Observation) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการได้มาซึ่งการกำหนดปัญหาและตั้งสมมติฐาน ทักษะแก้ปัญหาซึ่งผู้เรียนต้องเผชิญในขณะที่ช่วยกันทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความชำนาญในการแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี ฯลฯ

3. เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องลงมือศึกษาค้นคว้าและทดลองด้วยตนเองจึงสอดคล้องกับแนวปรัชญาที่ว่า "Learning by doing"

4. เป็นการเรียนรู้ที่ให้ประสบการณ์ตรง (Direct Experience) แก่ผู้เรียนเพราะได้ปะทะกับสิ่งเร้าคือกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งส่งผลทำให้ผู้เรียน ๆ ด้วยความสนใจและตั้งใจเรียนด้วย

5. เป็นการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ผู้เรียน เช่น การอบรม รับผิดชอบ ความภาคภูมิใจของผู้อื่น, การช่วยเหลือร่วมมือกับหมู่คณะ และการเคารพกติกา และหลักการของกลุ่ม ฯลฯ

สำหรับวิธีการวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ซึ่งเป็นวิถีทางแสวงหาปัญญาความรู้ อย่างถูกวิธีในทางประวัติศาสตร์ได้รับมาปรับปรุงให้เหมาะสมและใช้ได้กับการเรียนการสอนและการค้นคว้าหาความรู้และปัญญาในสาขาวิชาแขนงสังคมศาสตร์ โดยกำหนดขึ้นเป็นวิธีการเรียกว่า “วิธีการทางประวัติศาสตร์” (Historical Method) ดังจะได้กล่าวรายละเอียดในฐานะที่เป็น “วิธีสอนแม่บท” สำหรับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในลำดับต่อไป

วิธีสอนแม่บท โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์
วิธีสอนประวัติศาสตร์โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) มีขั้นตอนของการสอนดังนี้

1. ขนกำหนดปัญหาหรือข้อสมมติฐาน (Setting up Problem or Hypothesis)

จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ในขั้นนี้ อยู่ที่การใช้การสังเกต (Observation) ของผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันเพื่อค้นหาค้นพบข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องราวเหตุการณ์ หรือพฤติกรรมของบุคคลในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดอยู่ในเนื้อหาของบทเรียนทางที่ผู้สอนควรจะดำเนินการวางแผนและเตรียมการล่วงหน้า เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะช่วยให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนได้ เกิดข้อคิดในขณะเรียนซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดเป็นปัญหา หลังจากนั้นก็ถึงขั้นดำเนินการศึกษาขอบเขต และแนวทางของปัญหาเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงโดยละเอียด ซึ่งถ้าผู้เรียนและผู้สอนกระทำด้วยความรอบคอบและระมัดระวังผลจะออกมาในรูป คำถามที่เกี่ยวกับปัญหาเป็นจำนวนมาก และถ้าเป็นการเรียนการสอนที่ผู้เรียนมีประสบการณ์มาแล้ว ก็อาจดำเนินการให้ผู้เรียนเฝ้าคำตอบหรือกำหนดแนวทางที่คาดว่าจะเป็นไปได้เกี่ยวกับคำตอบของปัญหาในรูปของการกำหนดสมมติฐาน (Hypothesis) ไว้ด้วย

2. ขนแสวงหาความรู้โดยการรวมหลักฐาน (Data Collection)

ในขั้นนี้ผู้สอนจะต้องให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการค้นคว้า และบอกแหล่งที่ผู้เรียนจะสามารถแสวงหาและรวบรวมหลักฐานได้ อาจกำหนดให้ในรูปของการบอกบรรณานุกรม